

Архівні документи свідчать про звернення до вищих органів влади УРСР різних зарубіжних благодійних організацій з пропозиціями надання допомоги голодуючим дорослим і дітям. Так, наприклад, у листі помічника директора Головного Бюро Всесвітньої організації охорони здоров'я В. Форриста, датованому 7 липня 1947 р. й адресованому міністру охорони здоров'я УРСР І. Медведю, йшлося про готовність міжнародної організації „Товариство друзів“ надати допомогу дітям України, які постраждали під час голоду 1947 р.: „Я пропонував закупити сухе незбиране молоко, жири...“. Але добродійні пожертви з-за кордону не приймалися.

ХЛІБНИЙ ЕКСПОРТ

Документи архівів свідчать про вивіз зерна та овочів з України. Україна була головним постачальником зерна для м. Ленінграда, овочів – для м. Москви. Багато хліба вивозилося за кордон, і саме тоді, коли люди голодували, вмирали голодною смертю. В 1946–1947 рр. ешелони з хлібом йшли до Німеччини під таким гаслом: „Німецькому народу від українського народу“, лише 1946 р. в західні країни було вивезено 1,7 млн. т зерна, при цьому значну частину хліба було передано деяким країнам безкоштовно. Наприклад, тільки до Берліна надійшло 1946 р. із СРСР 96 тис. т зерна, 60 тис. т ін. продуктів, 50 тис. голів худоби. Із колишнього СРСР за 1946–1947 рр. до країн, які теж захопила засуха – Франції, Фінляндії, Чехословаччини, Польщі, Албанії, Угорщини, Болгарії, ін. було вивезено 2,5 млн. т зерна. „Хліба нам вистачило б на кілька років, якби його не відправляли за кордон, та видно так треба, щоб ми їли сміття, а за кордоном їли наші булки“, – ці слова громадянина України зафіксовані у листі секретаря Херсонського обкому партії Л. Кагановичу про політичні настрої населення. Як бачимо, паралельно з „боротьбою“ з виснаженими голодними селянами йшов планомірний вивіз зерна з тих самих фондів, в які хліб забирали у колгоспників. Телеграма міністра заготівель Двинського Л. Кагановичу від 5 вересня 1947 р. мала такий зміст: „Намітили додатково вивезти за межі України 267 тис. т зерна, які (в) порядку

переміщення держрезерву 208 тис. т, що оформлюються Міністерством продрезервів. Таким чином, загальний вивіз зерна за межі України у вересні доводиться до одного мільйона тонн“.

Нужденний хліб України Сталін послав Польщі. Відома письменниця Ванда Василевська після поїздки на батьківщину розповідала Хрущову, що варшав'яни були незадоволені радянським урядом: він надсилає їм хліб не тільки білий, а й чорний. Вони не знали, зітхала вона, що українці, чий хліб привозять до Польщі, в цей час пухнуть з голоду і людодіють“ – писав А. Стреляний у статті „Останній романтик“. Про випадки людожерства М. Хрущов свідчить впевнено: „Знав це я, знав це Сталін, знали інші, кому я говорив“. М. Хрущов вимогливо турбувався, щоб його розповідь не кинула тінь на поляків, не шкодила дружбі народів, адже поляки дійсно не знали, що чинилося в Україні.

„Коли Хрущову почали дорікати, чому ми закупаємо хліб на Заході, тоді як при Сталіні ми вивозили його в інші країни, незворушний Хрущов відповів на червневому (1963 р.) пленумі ЦК: „При Сталіні й Молотові ми вивозили хліб за кордон, а радянські люди пухли і вмирали з голоду“, – зацітував М. Хрущова А. Авторханов у книзі „Империя Кремля. Советский тип колониализма“. Вивозили за кордон, звісно, український хліб, і вмирали з голоду теж українці. Це було покарання мстивого Сталіна за те, що українці, як він вважав, під час війни не проявили достатнього ентузіазму на захист його тиранічного режиму. Поставлені під час війни перед вибором: нацисти чи комуністи – керівники українського національного руху обрали третій шлях – шлях української незалежності“. Хлібний експорт, як й голодування, – підкреслював А. Авторханов, продовжувалися й надалі.

В умовах голоду і репресій надзвичайно складною для вищого керівництва СРСР була проблема зберігання зерна. Постановами від 27 липня 1946 р. „Про заходи по забезпеченню зберігання хліба, недопущенню його розбазарювання, розкрадання й псування“ та від 25 жовтня 1946 р. „Про забезпечення охорони державного хліба“ і жорстким репресивним контролем їх виконання Рада Міністрів СРСР та ЦК ВКП(б) намагалися втримати запаси зерна. В постановах зазначалося, що в ряді областей трапляється багато випадків крадіжок хліба при перевезенні

до місць зберігання, допускається приймання хліба, що знаходиться на складах радгоспів і колгоспів, на токах, під охоронні розписки. Охорона й зберігання хліба, підкреслювалось в постановках, – найважливіше державне завдання партійних і радянських організацій. Перші секретарі обкомів, крайкомів партії, ЦК компартій союзних республік, голови облвиконкомів цією постановою зобов'язувалися кожні 10 днів повідомляти Раду Міністрів СРСР й ЦК ВКП(б) про виконану роботу й стан зберігання державного хліба. В червні 1947 р. указ „Про відповідальність за розкрадання, розбазарювання і псування соціалістичної власності“ прийняла президія Верховної Ради СРСР.

Зерно зберігалось часто дуже погано: в аварійних приміщеннях, вологе, заражене кліщем та довгоносом, було й дефектне. Документи свідчать, що, через недостачу зерносховищ, частина зерна знаходилася у бунтах просто неба. Найбільша кількість зерна – 128,8 тис.т складувалася саме таким чином у Херсонській, Кам'янець-Подільській, Чернігівській, Одеській, Харківській, Волинській і Тернопільській обл-х. Зерно лежало так місяцями, псувалося. Наприклад, в дуже голодуючій Херсонській обл. зіпсованого зерна було виявлено 2 т, в Херсонській – 147 т, у Волинській – 28 т. На пунктах „Заготзерно“ зберігалось більше 23 тис. 700 т дефектного зерна. Тисячі тонн зерна гнили в „Заготзерно“ в той час, коли люди страждали і вмирали від голоду. Через неподачу вагонів залізницею, окремі партії зерна лежали в бунтах по 4–5 місяців, з цієї причини нижній шар зерна проростав. Таке зерно йшло на спиртозаводи. Значна кількість зерна залишилася на токах. Великої шкоди завдавали низька якість зерна, величезні втрати при збиранні й зберіганні хліба. У колгоспників забирали все до зернини, а потім тисячі тонн хліба втрачали при зберіганні. О. М. Красиленко з с. Велика Кириївка Бершадського р-ну Вінницької обл. згадувала: „Хліб гнив на площадках під відкритим небом, а людям його не давали. Люди змушені були красти колоски. Пухли з голоду“. Від голодуючого, пухлого й помираючого населення хліб, навіть гниючий, оберігався силою зброї.

Пограбувавши селян і створивши значний фонд зерна, „благодійники“-можновладці на численні прохання з місць надавали з тих самих фондів селянам нужденну допомогу шляхом орга-

нізації громадського харчування. Щоб забезпечити проведення польових робіт, колгоспників харчували супом-баландою в організованих громадських їдальнях. Але цю „допомогу“ було надано запізно й недостатньо.

Відчутну допомогу голодуючій Україні надавала ЮНРРА. Рятівницею голодуючого населення Східної, Південної і Центральної України стала Україна Західна, де порятунок знайшли сотні тисяч людей.

Поповнюючи й зберігаючи величезні держрезерви зерна, імперія економила на допомозі голодуючим, на здоров'ї й житті народу.

МАСОВЕ СИРІТСТВО

Офіційне „щасливе дитинство“ у перші післявоєнні роки насправді для сотень тисяч дітей України являло собою муки голоду, хвороби, смерть. Чи не найбільше й найболючіше страждали від голоду старі люди і діти.

Голод знову, як і голодомор 30-х, породив масове сирітство. За рахунок скорочення норм постачання хлібом 2 млн. 712,9 тис. дітей України тільки в жовтні 1946 р. було владою зкономлено 5 млн. 425,8 т борошна. Про це свідчить статистика. Вона розповідає також і про те, що батьки, у більшості – селяни, не маючи надії на порятунок своїх виснажених голодних дітей, у відчаї везли їх до міст і залишали у виконкомах міських та районних рад, в міліції, в установах, лікарнях, на вокзалах, базарах, просто неба, на вулицях, а то й у холодних голодних хатах. Колгоспниця колгоспу „ХХ років Жовтня“ Диканського р-ну Полтавської обл. Целуйко, наприклад, опинившись без будь-яких продуктів харчування, покинула двох дітей: однолітнього й 6-річного, а сама зникла. Такі випадки були непоодинокими. Як безпритульних та бездоглядних, дітей, залишених у містах, працівники міліції забирали у дитрозподільники й направляли до дитячих будинків. Щоденно в дитячі розподільники УРСР в травні 1947 р. потрапляло 10 тис. 35 безпритульних дітей. Починаючи з січня 1947 р., до м. Києва прибувала велика кількість дітей, які потребували влаштування й допомоги, щоденно в середньому 50 дітей прибувало в обласний дитячий приймальник, крім того, щодня в се-